

FILIP METIZAK

24 SATA U
STAROM
RIMU

JEDAN DAN IZ
ŽIVOTA TAMOŠNJIH
STANOVNIKA

Prevela
Žermen Filipović

■ Laguna ■

Naslov originala

Philip Matyszak

24 HOURS IN ANCIENT ROME

A Day in the Life of the People who Lived There

Copyright © Philip Matyszak 2017

Translation copyright © 2018 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Gospi na vrhu drveta – Barbari Huli

SADRŽAJ

UVOD 11

HORA NOCTIS VI (00.00–01.00)
STRAŽAR REŠAVA ŽALBU 15

HORA NOCTIS VII (01.00–02.00)
PREVOZNIK U ŠKRIPCUCU 24

HORA NOCTIS VIII (02.00–03.00)
PEKAR POČINJE DA RADI 34

HORA NOCTIS IX (03.00–04.00)
ROBINJA SPREMA DORUČAK 45

HORA NOCTIS X (04.00–05.00)
MAJKA NEGUJE BOLESNO DETE 54

HORA NOCTIS XI (05.00–06.00)
CARSKI GLASNIK POLAZI U BRITANIJU 63

HORA NOCTIS XII (06.00–07.00)**UČENIK ZAPOČINJE JUTARNJI ČAS 74****HORA I (07.00–08.00)****SENATOR IDE NA SASTANAK S PATRONOM 85****HORA II (08.00–09.00)****VESTALSKA DEVICA ODLAZI PO VODU 96****HORA III (09.00–10.00)****SAVETI PRAVNIKA U JEDNOM SLUČAJU 106****HORA IV (10.00–11.00)****DEVOJKA RASKIDA S MLADIĆEM 117****HORA V (11.00–12.00)****KLESAR RADI NA CARSKOJ GROBNICI 127****HORA VI (12.00–13.00)****KRČMARICA U VREME RUČKA 137****HORA VII (13.00–14.00)****ČASOVNIČAR NA NOVOM ZADATKU 147****HORA VIII (14.00–15.00)****POSLUŽITELJ DOČEKUJE POSETIOCE TERMI 157****HORA IX (15.00–16.00)****DOMAĆICA PRIPREMA VEČERNJU ZABAVU 167**

HORA X (16.00–17.00)

PRALJA RADI KASNU SMENU 177

HORA XI (17.00–18.00)

IZBEZUMLJENI KUVAR 187

HORA XII (18.00–19.00)

SVEŠTENICA SE SPREMA ZA PRINOŠENJE ŽRTVE 196

HORA NOCTIS I (19.00–20.00)

TRGOVAC ZAČINIMA POLAZI NA VEČERU 207

HORA NOCTIS II (20.00–21.00)

BLUDNICA NALAZI MUŠTERIJU 217

HORA NOCTIS III (21.00–22.00)

ASTROLOG IZRAĐUJE HOROSKOP 228

HORA NOCTIS IV (22.00–23.00)

GLADIJATOR SE ŠEPURI 240

HORA NOCTIS V (23.00–00.00)

PARAZIT SE VRAĆA S VEČERE 250

ILUSTRACIJE – IZVORI 259

BIBLIOGRAFIJA 261

UVOD

Početak je septembra 137. godine naše ere. Rimsko carstvo je bezmalo na vrhuncu moći. Carski orlovi odneti su u Mesopotamiju i Dakiju (i opet su vraćeni bar kad je reč o Mesopotamiji). Od Temze do Tigra Rim ima moć, plaše ga se i poštuju ga.

Mnogi ljudi koje susrećemo u ovoj knjizi zapravo ne mare za to. Za njih se život ne svodi na slavu carstva, već na to kako će zaraditi novac kojim će platiti stanarinu, kako će izaći na kraj s napornim rođacima i svakodnevnim izazovima kod kuće i na poslu. Rim možda jeste najveći grad na svetu, ali oni koji ovde žive i dalje moraju da se probijaju kroz gužvu, slažu sa susedima i na tržnicama pronađu dobru hranu po razumnim cenama.

Ova knjiga vodi nas kroz jedan dan u životu Hadrijanovog Rima. U njoj je grad sagledan iz različitih perspektiva svoja dvadeset četiri stanovnika. Počinjemo u šestom satu noći – što je prilično zbunjujuće za nas. Naime, Rimljani su dvadesetčetvoročasovni dan počinjali

u ponoć, ali su sate noći brojali počev od prethodnog zalaska sunca. To je tek jedan primer za mnoge poglede na svet koji su Rimljani posmatrali drugačije nego što ga mi vidimo danas.

Iz ugla savremenog čitaoca, mnogi ljudi ovde opisani vode kratak, bedan život u nepravednom društvu prepunom nejednakosti. Sveprisutna je smrt kao posledica zaraze i bolesti. Zdravstvena nega i održavanje reda nisu razvijeni, a mnoge socijalne službe ne postoje. No Rimljani ne gledaju tako na stvari. Za njih su nepravda i bolest univerzalne opasnosti koje treba istrpeti i prihvatiti sa svim nedostacima i nepogodnostima, Rim je ipak bolje mesto za život nego bilo koje na svetu. Rim ima nedostatke kakvi postoje svuda, ali su njegove prednosti neuporedive.

Nisu ljudi u ovom gradu mnogo vremena provodili u šetnji i posmatranju spomenika i veličanstvenih građevina. Morali su da žive i upravo ćemo u te njihove živote načas pogledati tokom ovog poznog letnjeg dana. No naš glavni cilj nije ono što možemo otkriti o životima pojedinaca u Rimu, već ono što nam oni mogu reći o samom Rimu. Jer Grci i Rimljani veruju da, čak i kad uklonite zidine, građevine i puteve, i dalje imate grad.

Ljudi čine grad: građevine i spomenici kojima će se diviti potonji naraštaji turista sekundarni su, važni samo kao fizički eho ljudi koji su ih sagradili i živeli među njima. Iz tog razloga u ovoj knjizi nema mnogo spomenika. Zgrade na koje nailazimo nisu niz sterilnih ruina, već jedan deo živog, višeslojnog i izazovnog okruženja.

Isto tako dvadeset četvoro ljudi koje danas upoznajemo nisu samo stanovnici Rima – oni, i stotine hiljada njima sličnih, *jesu* Rim. Ova knjiga nije pokušaj da se

rekonstruišu sati u danu dvadeset četvero rimskih pojedinaca – ona nastoji da rekonstruiše deo života samog grada odraženog u dvadeset četiri od hiljada i hiljada njegovih lica.

Iako su ljudi u ovoj rekonstrukciji (uglavnom) izmišljeni, njihovi životi pak nisu. Iz ugla savremenog historičara starog sveta, antika se ne tiče toliko „velikih ljudi“ koliko društvene infrastrukture koja podržava te ljude i njihova dela. Shodno tome, arheolozi, sociolozi, epigrafičari i pripadnici mnogih drugih disciplina doprineli su da steknemo opštu sliku o životu i radu običnih ljudi u starom Rimu. Ova knjiga oslanja se na sve te izvore, a i na najvredniji od svih – anegdote, šale, govore i prepisku ljudi koji su tamo zaista živeli.

Klasičar će primetiti – u vedroj spoznaji da su prava za ova dela istekla pre mnogo vekova – gde je pisanje brojnih Rimljana, savremenika ili bezmalo savremenika utkano u tekst, od pisama učenog Plinija do razvratnih grafita sačuvanih na zidovima bordela. Koliko je god moguće, ljudi Rima ovde sami govore o svojim iskustvima, a što se tiče onih Rimljana koji u svom društvu nisu imali glas, ova knjiga pokušava da govori u njihovo ime. Često su primeri originalnih izvora dati kao izvodi koji prate glavni tekst, a u mnogim slučajevima iskustva brojnih pojedinaca sjedinjena su da bi se opisao jedan sat u danu jedne jedine osobe.

Celina ova dvadeset četiri sata veća je od zbira svojih delova. Na kraju, ova knjiga ima samo jednog protagonista. Taj protagonist je grad Rim – pravi uzavreli, skaredni mravinjak kojim se jedva može upravljati. Njegove mane su brojne i ponekad užasavajuće, ali i pored toga, u ovom gradu pronalazimo ogromnu energiju i optimizam.

Tu su preduzetnički duh i nepokolebljivo uverenje da, ma kako da je dobro ili loše, uvek može biti bolje. U Rimu robovi teže da postanu slobodni, oslobođenici da budu uspešni, a bogati trgovac da ga prihvati visoko društvo. Iako se često gorko žale na svoju sudbinu, Rimljani joj se retko prepuštaju. Dinamični su, a ne depresivni. Uvereni su u sopstvenu superiornost i prožeti osećanjem da sad kad su u centru univerzuma, treba to da iskoriste najbolje što mogu i rukama i nogama se izbore za bolji život za sebe i svoju decu.

Stari Rim je bio mnogo više od skupine zgrada. Bio je čak više od društva isprepletenih zajednica veoma različitih naroda i pojedinaca.

Iznad svega, stari Rim je bio stav.

III HORA NOCTIS VI III

(00.00–01.00)

STRAŽAR REŠAVA ŽALBU

Činjenica da Petronije Brevis ima dete – kćerku – izaziva česte skaredne šale u maloj stambenoj zgradi koju on naziva svojim domom.

Žena Petronija Brevisa radi za ribarskom tezgom na rimskoj Ribljoj pijaci. U okviru svog posla mora da nadgleda prenos žive ribe. Te ribe donose se u Rim noću u buradima vode. Dopremaju se žive da se ne bi pokvarile dok ih prevoze od mesta ulova. Izvađene iz buradi, u pijačano vreme ribe plivaju u plitkim udubinama isklesanim u kamenim tezgama. Rimljani tako dobijaju zaista, zaista svežu ribu. U stvari, nije neuobičajeno da riba bude poslužena na trpezi ni samo sat nakon što je ribar dokrajči.

Riba se iz buradi mora prebaciti u te plitke udubine pre no što u osvit dana na *Forum Piscarium* stignu prvi kupci, a to znači da Brevisova žena mora da krene iz kuće sat ranije. Pre nego što pođe na posao, obično spremi mužu doručak i ostavi ga u kuhinji, premda ga on, s obzirom na to u koje vreme stiže, može smatrati i večerom.

Brevis obično stiže kući sat nakon odlaska njegove žene na posao, a potom pojede svoj obrok, brzo se opere i odlazi u postelju. Jer Petronije Brevis je član Noćne straže Rima – *Vigiles* – i prethodnih devet sati proveo je na nogama. Pošto im se radno vreme ne poklapa, Petronije ponekad ženu ne vidi po osam dana. Iz tih razloga se zbijaju šale u vezi s njegovom kćerkom, jer susedi nagađaju kako je uopšte došlo do začeca.

U tom trenutku Brevis mora da pođe na višesatnu smenu. On i njegov odred imaju dvojaku ulogu: iako su *vigiles* zaduženi da noću na ulicama održavaju red i mir, to je zapravo sporedno u odnosu na njihov glavni zadatak – sprečavanje požara. Na kraju krajeva, šteta koju može da nanese nasilni pijanac, pa čak i pljačkaš sklon da ubije, neznatna je u poređenju s propašću koju izazove čak i umerena vatra. Radi sprečavanja požara Rim je podeljen na sedam oblasti, a Brevis i njegove kolege dobro znaju da je upravo u oblasti gde je nadležna njihova kohorta – *Regio II* – počeo najgori požar u istoriji Rima.

Bilo je to 64. godine naše ere i požar, koji je počeo u onim krivudavim ulicama nedaleko od Velikog cirka, na kraju se razbuktao u vatrenu stihiju koja je obuzdana tek posle šest dana – a dotad je više od četvrtine Rima bilo potpuno uništeno.

Jeftino građene tezge uličnih prodavaca, skladišta i viši spratovi mnogih zgrada napravljeni su od vrlo suvog drveta i toliko su zbijeni da jedva postoji ijedna zgrada koja se ne dodiruje sa susednom. Potrebno je samo da iz nehajno zapaljenog ognjišta ispadne komadić uglja ili da pacov u potrazi za hranom prevrne uljanu lampu pa da

Veliki požar

Vrele, vetrovite letnje noći 19. juna 64. godine n. e. požar je izbio u jednoj od prodavnica što se nalaze uz uličnu stranu zidina Velikog cirka. Istoričar Tacit kasnije je objasnio: „Tu nije bilo kuća ograđenih jakom ogradom, ni hramova opasnih zidovima, niti bilo čega drugog da stane na put požaru.“

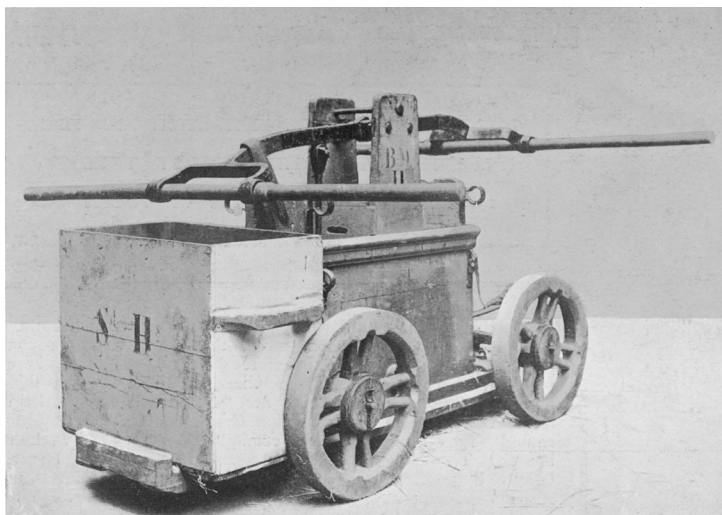
Tacit – koji je i sam kao mlad doživeo požar – dao je ovaj opis iz ličnog iskustva: „A uz sve to: kuknjava preplašenih žena, iznemogla stara čeljad, dečica, jedni misle na svoj spas, drugi da spasu svoje, vuku sa sobom onemoćale, sačekuju se, jedni stoje, drugi žure, onemogućuju bilo kakvu pomoć. Često bi ih, dok su gledali unazad, vatra opkolila s boka, s lica, ili, ako bi i uspeli da izbegnu u okolinu, plamen zahvatao i one kvartove za koje su mislili da su daleko i bezbedni, i opet bi se našli u istoj opasnosti.“*

Mnogi su verovali da toliko veliki požar nije mogao izbiti sam od sebe i rodila se sumnja da je car Neron odabrao požar kao drastičan oblik raščišćavanja grada da bi ga potom ponovo sagradio prema sopstvenim zamislima.

se plameni zid razbukti niz ulicu kojom prolaze Brevis i njegov odred.

Nije, dakle, čudo što straža ima pravo da provali u sve prostorije za koje sumnja da bi u njima vatra mogla da se otme kontroli. Osim što ima zakonsko ovlašćenje da novčano kažnjava nemarne trgovine ili domaćinstva, straža ne preza ni od izvršenja nekih jednostavnih fizičkih kazni.

* Publije Kornelije Tacit, *Anali*, Petnaesta knjiga, 38, oba navoda u prevodu Ljiljane Crepajac, Tema, Beograd, 2006. (Prim. prev.)

Maketa rimskih vatrogasnih kola: poluga izbacuje vodu pod pritiskom.

S obzirom na ogromnu opasnost kakvu požar predstavlja za susedstvo, epitet „potpaljivač“ nalazi se među najgorim uvredama koje jedan Rimljanin može uputiti drugom i nema mnogo saosećanja ni prema kome ko pobuđuje pažnju noćnih stražara.

Kad se otkrije vatra, odred prati davno ustanovljena pravila za suzbijanje požara. Ukratko, staraju se da se evakuišu obližnje zgrade i iz okolnih zgrada napravi lanac ljudi s kantama vode. Sva domaćinstva moraju čuvati određenu količinu vode upravo za tu svrhu, a Brevis i njegovi ljudi mogu tačno u minut da kažu koliko vremena je potrebno da takav lanac stigne od bilo kojeg dela oblasti gde stražare do najbližeg vodoskoka. Nesrećni mlađi pripadnik odreda određen je za „čoveka za ćebad“ i nosi sirčetom natopljenu ćebad kojima gasi svaku malu vatru pre no što se razbukti. Ako su potrebna pojačanja,

dovlače se vatrogasna kola kohorte. Vatrogasna kola nisu nov izum – precizna naprava koju upotrebljavaju noćni stražari gasili su vatre u Egiptu mnogo vekova ranije. Grčki pronalazač koji je radio u Aleksandrijskoj biblioteci (čovjek prikladnog imena Heros, zaštitnik) prvi je shvatio principe rada pumpe dovoljno snažne da izbacuje vodu iz vatrogasnog creva.

Svaka kohorta noćnih stražara ima stručnjake. Tu su, naravno, lekari koji brinu o onima koje su napali pljačkaši i o noćnim stražarima koji se nisu dobro proveli u tuči s velikom skupinom razbojnika. Tu su i povređeni u požaru ili prilikom iskakanja iz zapaljenih zgrada (premda noćni stražari imaju i odred „ljudi s dušecima“ koji nastoje da ublaže takve padove).

Kada vatrogasna kola ne daju očekivan ishod, straža poziva tešku artiljeriju, a to je, pa, teška artiljerija. Posle viševekovnih ratovanja i opsada Rimljani su se izveštili u rušenju gradskih zidina, a baliste, katapulti i ostala artiljerijska oruđa korištena u tu svrhu nanose čak i veća razaranja kad se primenjuju na uobičajene (to jest trošne) rimske stambene zgrade. Dakle, kad izbije veći požar, prefekt koji zapoveda stražom mora brzo da odluči gde treba postaviti prepreku za požar. Tada artiljerija nastupa nesmetano i rušenjem brzo stvara prepreku. Četvorospratnica se izuzetno brzo može pretvoriti u gomilu ruševina kad se podvrgne umešnom gađanju.

Pošto se zgrada sruši, Brevis i njegove kolege naoružani kukama na dugačkim ručkama imaju zadatak da skoče na klimavu hrpu ruševina i izvuku sve što je zapaljivo. Moraju to da izvedu hitro jer im se vatra brzo približava s leđa. Očigledno je da je to opasan i uzbudljiv posao i to

objašnjava žestinu s kojom Brevis i njegov odred opominju one koji nemarno pale vatre. (Nepotrebno je reći da su bivši vlasnici srušenih zgrada retko zadivljeni mestom na koje prefekt odluči da postavi prepreku za požar.)

Vatrena rasprodaja

Pre no što je car Avgust početkom prvog veka organizovao noćnu stražu, jedine vatrogasne brigade u Rimu bile su u privatnom vlasništvu. Jednu takvu posedovao je veleposednik Marko Licinije Kras. Kad bi se zapalila neka kuća, ovaj društveno svestan pojedinac bi se pojavio na licu mesta sa spremnim vatrogascima i pripremio gašenje požara – čim bi mu zgrada bila prodana. Što je duže prethodni vlasnik oklevao ili pokušavao da se cinka, to je zapaljena zgrada bivala sve bezvrednija.

„Kupovao je u velikom broju zgarišta i susjedne zgrade jer su mu ih vlasnici iz straha i nesigurnosti prepuštali za malenu cijenu tako da je najveći deo Rima došao u njegovo vlasništvo.“

PLUTARH, *Kras*, 2*

Trenutno, međutim, noć je mirna i u vetru nema ni nagoveštaja dima. Brevis i njegov odred napuštaju ulicu po imenu *Via Patricus*. Ova ulica noću je jedna od najprometnijih u Rimu jer se u njoj nalaze mnoga vrhunska prestonička bludilišta. Ranije te večeri stražari su morali da

* Plutarh, *Usporedni životopisi*, u prevodu Zdeslava Dukata, August Cesarec, Zagreb, 1988. (Prim. prev.)

odustanu od svog uobičajenog puta kako bi sklonili bučnu skupinu mladih plemića koji su, izbačeni iz jednog bludilišta, zabavu preneli na ulicu. U takvim prilikama Brevis prilično žali što su njegovi ljudi naoružani samo palicama umesto mačevima kojima bi gradske kohorte hitro i pogubno raščistile ulice za vreme većih građanskih nereda.

Sada je tek nešto posle ponoći, a čak su i noćne gospe odlučile da dan privedu kraju. U ulici gori svega nekoliko lampi iza prozora spavaćih odaja u koje su se zaposleni u bludilištu povukli. Upravo je činjenica da su za večeras bludilišta završila rad dovela *vigiles* u ulicu treći put te noći.

Rimski magistrat, gospodin znatne važnosti i još većeg samopoštovanja, pokušao je da poseti svoje omiljeno mesto nakon kasne večere s prijateljima na Aventinu. Magistrat nije bio zadovoljan kad je otkrio da je, kao prvo, bludilište zatvoreno, a kao drugo, da njegova redovna devojka nema nameru da ga zabavi tako kasno noću. U napadu pijanog besa magistrat je pokušao da otvori vrata šutirajući ih i udarajući ih pesnicama. To je navelo jednu od devojaka da izađe na terasu, dohvati saksiju s malom petunijom i baci je izgredniku na glavu.

Nažalost, pogodila je cilj, a magistratovi jauci i besni povici privukli su pažnju noćne straže.

„Ja sam kurulski edil Hostilije Mancin“, predstavlja se povređeni čovek Brevisu i njegovim ljudima. „I napadnut sam na ulici.“ Edil zahteva da stražari upadnu u zgradu i uhapse napadača. Brevis kiselo primećuje da je cvetni venac sa zabave, koji je magistratu još bio na glavi, morao prilično ublažiti udarac saksije, ali ipak je primoran da lupa na vrata bludilišta dok ga uplašena *lena*

(podvodačica) ne pusti unutra. Počinilac je, ispostavlja se, devojka Mabila, koja jecajući sedi na postelji u svojoj sobi dok joj Brevis uzima podatke. Ona će nesumnjivo morati da se pojavi na sudu i pruži objašnjenje, ali Brevis zna da, s obzirom na okolnosti, neće uslediti nikakva kazna.

Nije baš da noćni stražari ne saosećaju ni najmanje s edilom. Predmeti koji padaju ili su bačeni s balkona stalna su opasnost za ulične prolaznike. Opasnost je naročito prisutna kasno noću jer oni koji bacaju stvari pretpostavljaju da na ulici neće biti nikog. Nije neuobičajeno da se član odreda vrati u postaju u naročito mirisnom stanju nakon što je neki domaćin bio isuviše lenj da sačeka do jutra i noćnu posudu isprazni u nužnik, te je sadržaj posude naprosto prosuo kroz prozor ne primetivši da ulicom prolazi stražar.

*Uzmi u obzir i druge opasnosti, noćne, na primer:
ne kažem, lepe su visoke zgrade, al' tu su i cigle:
s one visine – pa pravo u mozak! A svaki čas lete
s prozora sudovi krnji: na najtvrdem pločniku rupe!
Kol'ko su teški, zaključići! Ta misliće svi da si blesav,
ništa ne predviđaš, srljaš, kad nekom na večeru kreneš
bez testamenta. Pa dakle: gde prozor je otvoren noću,
unutra budni stanari – e, tamo i sudbinu čikaš!
Moli bar boga u sebi (ponesi amajliju kakvu)
da će im dovoljno biti da isprazne lavor il' nokšir!*

JUVENAL, Treća satira*

* Decim Junije Juvenal, *Satire, Treća satira*, 268–277, u prevodu Marjance Pakiž, Fedon, Beograd, 2009. (Prim. prev.)

Stražari nastavljaju pored Velikog cirka, a onda skrenu na jug da provere uličice duž istočnih obronaka Aventina. Po danu ovde ima razloga za oprez jer u blizini pristaništa život ume da bude surov do te mere da je gadan i vrlo kratak. Međutim, noćni stražari mogu malo da se opuste jer ljudi na istočnom Aventinu nemaju mnogo toga što bi vredelo opljačkati, ima manje razbojnika, a pristanišni radnici, koji moraju da utovare brodove nekoliko sati posle ponoći, uglavnom su u postelji već do zalaska sunca. Ulice su uzane, mračne i tihe.

Zbog tišine je ovim ulicama lako napredovati jer odreda zdesna na samo jednom putu vladaju užurbanost i galama koje prate jutarnju gužvu. To je kamenom popločan drum koji vodi od Ostijske kapije do Foruma. Tu je naizgled beskrajna povorka kola potpuno zakrčila drum, volovi i prevoznici viču i riču jedni na druge, a škripa nepodmazanih osovina uvećava kakofoniju.

Trenutni metež deluje bučnije i žešće baš na tački gde se drum sužava između stubova što nose moćne lukove akvedukta *Aqua Appia* koji prolazi iznad njih. Uz tihe, rezignirane uzdahe noćni stražari skreću nizbrdo i odlaze da istraže najnoviju nevolju koja im otežava noć.

III HORA NOCTIS VII III
(01.00–02.00)

PREVOZNIK U ŠKRIPCUCU

A spavaćeš bome

Ovde u Rimu, al' dobre ćeš zato i pare da tresneš!

*Tu ti je izvor svih boljki: krivudave ulice, tesne,
zastoji stalni, zaglavljuju zaprege, a kočijaši
viču na stoku il' jedan na drugog, da probude morža
(možda čak i Druza)!*

JUVENAL, *Treća satira*, 234–239*

Htonski bogovi su bogovi podzemlja: Merkur, Pluton i Hekata. Noćas, kao i svake devete večeri tokom godine, Gaj Vibije priziva te bogove i moli ih da duše tvoraca *lex municipalisa* stave na užasne muke.

Lex municipalis za Vibija predstavlja propast. Da bi se sprečila gužva na gradskim ulicama, zakon zabranjuje da se vozila na točkovima po gradu kreću u satima kada ima dnevne svetlosti. Koliko Vibije može da vidi, jedina posledica takvog zakona jeste produžavanje gužve dobrano u

* U prevodu Marjance Pakiž, Fedon, Beograd, 2009. (Prim. prev.)

noć, kad on i, čini se, svaki drugi prevoznik u Lacijumu pokušavaju da stignu u grad po mesečini i ponovo ga napuste pre svitanja. To je prava muka.

Od svakih devet dana, Vibije osam provodi kao poljodjelac koji obrađuje zakupno dobro od jedanaest jugera smešteno jugoistočno od Rima, nedaleko od desetog miljokaza na Apijevom putu. Takav je život miran, ali podrazumeva mnogo kopanja i stalnu borbu protiv puževa golaća na zelenoj salati. Vibije na spavanje odlazi u sumrak i budi se odmoran i zadovoljan s prvim ptičjim pevom pre zore. To je uobičajeni red. Ali svakog devetog dana Vibije se preobražava u zlovoljno crvenooko čudovište koje se penje na porodična volovska kola i sprema za put u Rim.

Razlog toj nevolji jesu *nundinae*. Kao što naziv ukazuje, te ulične pijace rade svakog devetog dana u Rimu. Premda rimske domaćice mogu da nabave namirnice u svako doba u natkrivenim tržnicama po imenu *macella* koje su otvorene svakog dana, svi znaju da je roba pazar-nim danima jeftinija i svežija. To je tako zato što su svi poljoprivredni proizvodi ubrani prethodnog dana i u Rim su ih noću dopremili nevoljni prevoznici poput Vibija.

Robu zapravo prodaje Vibijeva svastika koja živi u Rimu. Ima svoje mesto na ulici po imenu *Via Mercatus*, na istočnoj padini Aventina, i mali krug redovnih kupaca. Oni cene kvalitet ponuđene robe jer je poznato da Vibije donosi svoje najbolje proizvode. Vibijeva žena učestvuje u kontroli kvaliteta starajući se da u kola bude utovareno samo najbolje. Vodi računa, na primer, da slabije rotkvice i ostalo povrće odu u hranu za svinje – koje otprilike u

vreme zimskog praznika Saturnalija i same putuju u Rim u vidu dimljene šunke i slanine.

Gotovina koju donosi ulična trgovina veoma je dobrodošla. Na Vibijevom posedu neophodne potrepštine uglavnom nabavljaju razmenom dobara sa susedima, ali određene alatke, lanena odeća i luksuzna roba iziskuju pravi novac. Deo tog novca stiže od specijalizovanih trgovaca. U različito doba godine ti trgovci svojim kolima obilaze posede, otkupljuju žetvu i Vibija poštede još češćih odlazaka u prestonicu. *Lupinarii* su pokupili boraniju i leblebije, a *peponarii* su dobro platili lubenice koje je porodica uzgajala. *Fructarii* redovno dolaze jer trešnje, breskve i jabuke sazrevaju u različito vreme. Međutim, iako se ta pogodnost ceni, prodaja trgovcima na veliko kod kuće ne donosi toliku zaradu kao neposredna prodaja kupcima u Rimu, pa finansijska nužda nalaže da Vibije ipak svakog devetog dana utovari robu u kola.

SEOSKI POSED

Juvenal svom prijatelju Persijancu*:

A sada da čuješ kakvu pripremam gozbu, a ništa nije s mesne pijace. Sa mog tiburskog poseda stiće čepunačko jare, najmekše iz stada. Ono što još nije okusilo travu... i u sebi ima više mleka nego krvi. I divlje špangle, koje je sakupila žena sudskog izvršitelja kad je završila s tkanjem.

Jaja dostojna gospodara, čvrsto umotana u tanano seno, poslužena s kokoškama koje su ih izlegle.

* Ovde je Persijanac agnomen, u značenju „osvajac Persije“. (Prim. prev.)

Takođe i grožđe što, premda staro šest meseci, izgleda tek ubrano s loze. Biće krušaka... i u istim korpama mirisnih jabuka ravnih svakoj iz Picena.

Danas utovareni teret prilično je uobičajen. Tu su zelena salata u korpama pletenim od pruća, gomila mladih šargarepa (ljubičastih, naravno, pošto narandžastu šargarepu još čitav milenijum deli od dolaska u Evropu), grašak u mahunama, praziluk i špargle. Zatim, tu je šest parova zečeva uhvaćenih u zamke duž povrtnjaka, kao i korpa jaja sakupljenih od poslednjeg pazarnog dana. Vibije nosi i robu koju će prodati u ime malih posednika koji žive dalje od Rima. To su trajniji proizvodi poput raznovrsnih sireva, ćupova meda i malih količina korijandera, peršuna, ruzmarina i mirođije. Udaljenim posednicima lakše je da svoju robu na mazgama donesu Vibiju nego da je sami odvoze u Rim. Nižu zaradu nadoknađuje pogodnost izbegavanja poslednjeg, najtežeg dela puta do samog Rima – a to Vibije veoma dobro razume. Korisno je i što Vibije ima par volova – što je sigurno glavna imovina na posedu ne računajući njegovu kuću. Osim redovnim putovanjem u Rim i oranjem polja, troškovi za volove umanjuju se kad ih, ukaže li se za to potreba, iznajmi drugim zemljoposednicima.

Vrlo je verovatno da ni volovi, kao ni Vibije, ne vole putovanje u Rim. Na kraju krajeva, oni moraju da vuku kola. Ta kola su trijumf osmišljavanja upotrebnih predmeta, tip poznat pod nazivom *plaustrum* – glavno teretno vozilo rimskog sveta. Kao što Vibije može gorko da posvedoči, u konstrukciji vozila izbegnuta je svaka raskoš:

u osnovi je to plitak sanduk od hrastovih dasaka koji napred ima (nepresvučeno) sedište. Točkovi su prosti drveni diskovi po čijim su obodima zakucane gvozdene šipke u tek delimično uspešnom pokušaju da se točkovi ne raspadnu svaki put kad naiđu na rupu na drumu. Dok skuplja vozila imaju nekakvu vrstu vešanja, ova i skoro sva ostala seoska kola nemaju ništa slično. Da bi ublažio truckanje, Vibije se mora osloniti na stiskanje zadnjice.

Osovina jedva i da zaslužuje taj naziv budući da je to motka koju drže dva jednostavna drvena ležaja. Međutim, i čaura osovine i unutrašnja glavčina točka obložene su gvožđem, što sprečava habanje. Oko točka se nalazi gvozdjeni prsten, što ublažava trenje, ali nedostatak kugličnih ležajeva znači da se Vibijevo putovanje u Rim redovno prekida usled potrebe da skoči s kola i na osovinu doda još jednu šaku maziva iz ćupa okačenog za zadnji deo vozila upravo za tu svrhu. Mazivo može biti napravljeno od svinjske masti ili maslinovog ulja zgusnutog kuvanjem. I u jednom i u drugom slučaju osovinsko mazivo predstavlja trošak, a Vibije ga nanosi samo kad vidi da se volovi prekomerno naprežu. Do tada se na primedbe ostalih korisnika druma koji se žale na škripu izazvanu struganjem metala o metal gleda s ravnodušnim prezirom.

Volovi su se dovoljno dobro pokazali u kasnom popodnevnom delu putovanja, ali Vibije je pokorno očekivao da postanu uznemireniji posle mraka dok se kola približavaju gradu. Kao i skoro sva rimska kola na točkovima, i Vibijeva je trebalo da voze po zemlji pored puta, a da tvrda, popločana površina bude prepuštena pešacima. No kako se kola primiču gradskim kapijama, to su grobovi još bliže ivičnjaku (zabranjeno je da se leševi sahranjuju u

gradu, pa su drumovi neposredno izvan gradskih zidina zakrčeni). Volovi su nepotkovani i glasno se bune kad ih teraju po tvrdim kamenim pločama. Njihova ogorčena rika kad nezaštićenim kopitom stanu na neki kamenčić uvećava opštu putničku buku.

Bogato iskustvo omogućava Vibiju da stigne u vreme kad ne mora da čeka u redu da bi ušao u grad. Zapravo je sebi čestitao na sporom, ali prilično lakom putovanju sve dok mu u ponoć sreća nije okrenula leđa. Sada s grčem u želucu Vibije posmatra nepomičnu povorku kola koja preprečavaju prilaze lukovima Apijevog akvedukta. Sudeći po opštoj galami, povicima, psovkama i beskorisnim predlozima što dopiru iz prednjeg dela povorke, jasno je da su neka kola ostala bez točka i da će zastoј trajati dok se to ne reši.

Psujući Vibije priprema bič na dugoj motki od jasena koji je tokom putovanja uglavnom upotrebljavao da volovima s ušiju otera muve. Bočne strane kola uzdignute su pomoću upletenog pruča da bi bile više upravo zbog ovakvih slučajeva. Okrenut unazad na sedištu Vibije žmirka pri slaboj svetlosti zvezda spreman kad prva mala prljava ruka posegne u korpe. Bič se obrušava na prste derišta i nesuđeni lopov jaukne od bola, nakon čega usledi niz psovki nimalo priličnih detetu.

Ovo je jedan razlog zbog kojeg Vibije vozi kola u Rim. Primitivne osovine i prosta zaprega znače da volovi ne mogu da povuku preveliki teret a da se ne uguše (ular je još jedan izum na koji treba čekati još vekovima). U stvari, Vibije je isti teret mogao natovariti na pet teretnih mazgi i tako ugodnije putovati u Rim. Međutim, izuzev jednostavne službe koju obavljaju noćni stražari, u Rimu se red

uglavnom ne održava, a jedan čovek, sam, s pet mazgi natovarenih robom kojom se lako trguje ima otprilike iste izgleda da noću pređe preko Aventina kao kad bi vestalska devica nosila kesu zlata. Za *plaustrum* možete reći šta vam je volja, ali njegova je prednost u tome što je to mala tvrđava na točkovima. Štaviše, već rasrđeni Vibije slobodno bičem može da brani utvrđenje, pa nakon izvesnog vremena mali napasnici otrče dalje u potrazi za lakšim plenom.

Ozbiljnija pretnja ostaje skupina starijih razbojnika koji koriste metež da silom odvuku kola u neku uličicu gde će ih kasnije orobiti bez žurbe. U takvim slučajevima u zajedničkom je interesu svih prevoznika da svakom ko je tako napadnut priteknu u pomoć. Vibije se još jednom moli bogovima da se to ne dogodi večeras jer, premda je u moralnoj obavezi da se pridruži borbi protiv takvih uličnih gusara, zna da će ga, dok to čini, mali napasnici opljačkati.

Nastupa opšte olakšanje kad odred noćnih stražara stigne s Aventina da istraži gužvu u dnu akvedukta. Nekoliko minuta nakon što stigne straža reka teretnih kola ponovo napreduje. Dok njegova kola prolaze ispod masivnog kamenog luka, Vibije primećuje da su – kao što je čest slučaj – noćni stražari preduzetni, ali ne i saosećajni. Kola s polomljenim točkom prevrnutu su na bok u uličici u kojoj sada žalosni vozač sedi okružen svojom robom u nadi da će stolar na njegove očajničke pozive brzo odgovoriti.

Ovaj prizor podseća Vibija da na sledećem stajalištu treba da proveri jesu li na mestu metalni klinovi koji drže njegove točkove. Obrtni momenat između točkova i osovine može uzrokovati njihovo pucanje, savijanje ili labavost, a to je, uz katastrofalnije pucanje točka ili osovine, najčešći

Mozaik – prikaz utovara lake dvkolicice

uzrok oštećenja. Zahvaljujući tome i ranijem zastoju Vibije već kasni. Novo kašnjenje predstavljalo bi propast.

Ipak, mesto za *nundinum* nalazi se nedaleko niz drum, gde mali niz kola skreće ka istoj uličnoj pijaci na kojoj će se i Vibije zaustaviti. Nije slučajnost da mnogi prevoznici idu na istu pijacu jer svaki povrtlar bira pijacu što bližu njegovoj strani Rima. Stoga će prodavci s istočne strane Rima tražiti kupce na Eskvilinu, a oni severnije opskrbiće Viminal. Niko ne želi da kroz uzane rimske ulice putuje dalje nego što je potrebno, iako će možda neko uložiti i dodatni napor da stigne na *Forum Holitorium*, rimsku glavnu zelenu pijacu u podnožju Palatina.

SAVET POVRTLARIMA

Sadi mahune u jakoj zemlji zaštićenoj od oluja; grahoricu i peskavicu na mestima gde ima što manje korova... Sočivo se može saditi na tlu koje je inače neplodno. Traži crvenu zemlju i čisti je od korova. Ječam raste u novoj zemlji ili poljima u stanju mirovanja. Sadi repu, kelerabu i rotkvice na dobro nađubrenim ili prirodno plodnim parcelama.

KATON STARIJI, *O zemljoradnji*, 35

Činjenica da je Vibijevo mesto za *nundinum* na Aventinu znači da će, pošto je morao da doveze svoja kola u Rim, moći uz to da obavi još neki posao. Neki prevoznici, naklonjeni pre zaradi nego higijeni, sklapaju ugovore na osnovu kojih će na kola utovariti đubre koje će u povratku ukloniti iz grada. Time se prevoznicima omogućava da se duže zadrže u Rimu jer su đubretarska vozila izuzeta

od strogih odredaba koje nalaže *lex municipalis*. Vibijev drugi teret, međutim, biće daleko čistiji.

Podno Aventina teče Tibar. Prostor između reke i obronka zauzima veliki *emporium* – niz skladišta i trgovina na veliko koji primaju robu što dolazi iz Rimskog carstva s teglenica koje iz Ostije rekom doplovljavaju u rimsku luku.

S prolećem se okončalo razdoblje zvano *mare clausum* („zatvoreno more“, tokom kojeg je ovde brodovima iz drugih država plovidba zabranjena), a među brodovima iz Španije, Kartagine i Vizantiona pristao je i prvi od ogromnih brodova koji dopremaju žito iz Egipta. Ti brodovi donose dragocen teret – egipatsku pšenicu, koja Rim štiti od gladi. To žito mora se raspodeliti po gradu, što za čoveka s teretnim kolima predstavlja novu priliku da zaradi još koji denarij.